

nem Kodolányi elbeszéléseinek tipizálására tettem kísérletet, hiszen az archetipikus és a pszichoanalitikai eszközökre építő írói problémafelvetés nem különíthető el vegytiszán az egyes elbeszélések szövegében. Kodolányi elbeszélői eljárásait vizsgálva olyan jegyeket igyekeztem kiemelni, melyek lehetővé teszik az elbeszéléseknek az életmű kontextusában is értelmezhető interpretációit. E vizsgálódás arra is felhívja a figyelmet, hogy a Kodolányi-kisepika tágabb, az európai irodalom perspektívájában (és Kodolányi esztétikai, filológiai tájoltságában) jobban elhelyezhető olvasatot kap, ha az olvasó nem a századvégi francia naturalizmus esztétikai elveivel közeledik felé, hanem figyelembe veszi a Kodolányi által kimutathatóan iránymutatónak tartott századvégi orosz epikát, Thomas Mann prózáját, a bibliai hermeneutikát, a mítoszinterpretációkat, a pszichoanalitikus módszert. A korai elbeszélések tehát felfoghatók úgy is, mint amelyekben szociológiai tematikában, kisepikai formákkal kísérletezve alakulnak ki azok az elbeszélői fogások, melyek majd kultúrhistoriai anyagon, nagyepikai formában a regényekben jelennek meg. Olyan értelmezési távlatok ezek, melyek talán kárpótolnak a Kodolányi-epikáról korábban feltételezett „sokoldalúság” (naturalizmustól a mítoszregényekig) tetszetős koncepciójáért.

Balogh Piroška

„SZÜRKE PERMUTÁCIÓ”

Gergely Ágnes: *Necropolis. Százhuszonhat vers, 1993–1996*

Balassi, 1997. 122 oldal, 400 Ft

„Azt hittem, értem álom-optikádat”

A NECROPOLIS, alcíme szerint, három év verstermését gyűjti egybe. A jelek szerint jó szakasza volt az életműépítésnek, s mint önálló entitás, mint új kötet is elismerésre méltóan egységes, formás. Kimunkált költői műszer működik itt, betáplált önépítő paran-

csai szerint. Fölösleges ugyan, de különválaszthatók, felmutathatók mindazok a vonások, melyek Gergely Ágnesre jellemzők, s azok, amelyek az ezredforduló érzékeny, ironikus és inventív, tehát „ideális” költőjére vonatkoztathatók – mert itt, egybefonódva és együttműködve érhetőek tetten azok számára, akik szerint a líra mégis „tudomány” is. Aki a dolog boldogabbik oldaláról közelít, csak azt figyelni látja, élvezni, amint a szívárványló poézis „szürke permutációját” végzik a „cifra szolgák”. Olyan életkedvvel, mely gyönyörű kontraszttal emeli ki a Necropolis hűvösen elegáns alapjelentését. Valamint azt, hogy itt igenis nyelvbe temetkezésről van szó, mely maga a biztos feltámadás, az újjászületés. Halálós nevű életfurdó értelme ez a titokzatos szó, cím, mű- és versforma teremtés-mutogatás-emeletetés. Ha valami igazán vonzana még a költészethez – ez lehetne. Hogy „lábnyomunk Pompéji volt, nem Hollywood”... Annak levezetései, hogy mi már amolyan konzervatívunk vagyunk modernnek s modernül konzervatívok. Különös közös érzékenységünk, hogy ha ostobán emlékeztetnek valamire, akkor mint kihívásra válaszolunk, és elemi erejű a reagálásunk.

„Lenn ösztönösség, fönn tudat –
hol van önből az öntudat?...
Zsúl, Szajna, Temze tárul, ó!
Ki úszik, nemzetáruló.”

A mai magyar líra emlékezetes darabjai vonultak itt „nekropolisba”, mint Ophelia kolostorba, lehet, csak önmaguk elől, egy ingerült, nem szívesen lirizáló közegeből, mint télire elpakolt rózsatövek. Struccok. És a bugyrok külön bugyraiban még számos jelentős vers lapul, ciklusok útlevelellapjai közt. Szinte áttekinthetetlen az alá-, föl-, mellérendelésük egész rendszere, családfája, rokonsági fokok és összefüggések bűjőcskáznak jótékonyan és gondolatébresztően, finoman új árnyalatok, melyekkel a luga-slabirintus valamelyik előző betérőjében találkoztunk, más nyelvi vagy más gondolati áruhában, de ugyancsak Gergely Ágnes poézisének hattyúktava-holdsütésén. Mielőtt felsorolnám a néha szimfonikus opusokat, megjegyzem, hogy ez a címszerűen megnevezhetetlen lépten-nyomon összefutás volt a legna-

gyobb olvasói élmény. De kiemelkedik a PA-THÉTIQUE, BARTÓK-KONCERT A PESTI BROADWAYN, AESTHETICA POST MORTEM, STEINACH-MŰTÉT.

Lassan rájövünk, ráébredünk, hogy eleve egymás modorában „dolgozunk”. A műlovar s a filozófus a Dalíéban. Mert Dalí a kötéltáncoséban s a költőében. A megfoghatatlan dolgok kezdettől fogva egy videoklip-világ bújócskáját adták elő. Annnyival vagyunk előbb, hogy mai mindentudásunk a sor végére már a költőt utasítaná találékonyaság (kitalálékonyaság) dolgában, ha nem volnának ilyen poéták még, mint a NECROPOLIS élve temetkezője, örömben és bölcsességbe temetkezője. Mivel a dolgok mögött már tényleg semmi sincs, legfennebb a nyelv vetítőereje, varázslata, a nyelv kisebbségből folyton újjászülető többségének humánuma: „Viktimológia”, az utolsó falon, mely hol a körteremé, hol már a kozmoszé, a szépség (s a szenvedés) csonthárttyája feszül szívárványosan. A „szívárványban” babonásan benne van a töredék, hogy „árván”. De ez a lüktető poézis, a Gergely Ágnes mai verse, egyáltalán nem árva. Ez a legmesszebb eljutott és legelfogadhatóbb magyar szintézis is. Mert tartalmaz olyan öszövevényi ízeket, melyek a közös lelki-szellemi múlt bibliájából jelképesen és valóságosan világ(történelem)részeket hoztak létre, s ide most más, tiszta, egyenes zsidó úton érkeznek, épülnek magyar költészetté, költészetté magyarul, fonódni azzá az eszméleti végtér-mékké, mely már József Attilánál sem csak terv vagy álom: „mai magyarok”.

„Szótár se kell már. Az idő összeérnek.” A költő, ha „politizál”, valami finalitását firtatja az emberi dolgok leülepedésének. Egy végső egyensúlynak: az összeomlottságnak, a leültettségnek, az agyonütöttségnek, a lebunkozottságnak. Ez a statika aztán látszólag már felboríthatatlan és felforgathatatlan, mert a mártírium iszapja rajta a lakk. Önmagában tragikus, de jól ellehetne alatta, egyéb fenéklakókkal együtt, a költő is. Csakhogy ő folyton feltápáskodik, és felzavarja maga körül a vizeket. „Jobb egy pohár, mint két gödör” alapon. Gergely Ágnes nagyon is koherenciára alapozó, következetességre esküvő és mértéket tartó, mértéket ismerő, mértéket állító költészetét nagyon is pontosan jellemzik ezek a képek. Szilágyi Domokos szerint, ami nem

véletlen, az „vélet”! Nos, szerinte is csak itt a „mostban”, a „fázisban”, az „ebben az egyben” és „most az egyszerű” lehet kimondani, megadni a végleges válaszokat. Mikor „a tűzhányók már csonkig égtek”. Hiszen „sehol turista-jel”, így hát ami

„Egyre messzebb, megfoghatatlan,
fénykép sem éri el” –

a leggyorsabban elillanót. Mennyi iramló, utánakapó árnyalat lakik pedig a nyelvben, mely szétszerelve, visszabontva a Gutenberg előtti szedőszekrény rekeszeibe, Dante, Vogelweide vagy Horatius elé, az ÉNEKEK ÉNEKE s a GILGAMES nyersanyagába, még ott is hosszasan, dühös remegéssel őrizné az olyan összetételek, képzések, árnyalatok formai-tartalmi lehetőségét, mint „messze lenni”. Mert valóban annyi mindenre nincs már idő, időnk fogyó esőkészlete folyton siratja önmagát, csak hogyha a költő nem szól, nem veszik tekintetbe. Ha szól, akkor sem. A költők, sajnos főleg ők figyelnek egymásra. „A műves jószág kelyhet épít, a meg nem művelt lenni maradt.”

Gergely Ágnes feldúsított helyzeti energiával egymás jelenségéhez, egymás jelenítéséhez csatlakozó egyszerű szavai, szintagmái úgy viszonyulnak első és egyetlen értelműkhöz társuló többletekhez, mint veszteglő tehervonat, melyet egy éjféli bombázás felgyújt, és égő szénrakománya hirtelen sütni kezd, világít, fojt, füstöl, sugárik s robban, rombol is, miközben áldott-áldatlanul megszire látszik a verstelen sötétben, vessrel megvert vadonjában-romhalmazában a meg nem művelt nyelvnek. „Szótár se kell már.” Csak szikrázzék még a mélabú, a gyász, legeslegdeprimáltabb állapotunk – ha valamire jó még a költészet. Ezt világítja vissza a túlparról – valaminek a túlsó partjáról (az embernek Böcklin sötét szépségű festményein a temetősziget különböző partraszállóhelyei jutnak eszébe), annak a valaminek, ami az egyszerűség kedvéért legyen akár nekropolisz is, ha különben gyémánthulladék.

„Ha arcból maszk lesz, ha fűből cafat,
ha egyidőben történik a test,
ha gennydudor a hősi pillanat,
ha bögőhangot elefánt ereszt,

*ha Joyce az angolnál is angolabb,
s Picasso fehér rothadásba kezd,
s Britten Totalja szétfolyt változat,
s ha Giacometti lát csak egyenest,*

*s körvonalat Léger, s a műdarab
krajcáros csúzlít és bombarepeszt
kiegészítő, listázott adat,
mely mohos fűgát kő mélyébe veszt,*

*s a Minden egész eltörött enyész –
Aesthetica Post Mortem: Ott a Kéz.”*

Azzal kezdődött, hogy „*azt hittem, értem álomoptikádat*”, és ebből ennyit bizonyíthatok. Én is állítom, hogy el lehet menekülni, tovább lehet jutni, mert tovább kell, „*mint Szun Vu Kung Buddha rózsaszín ujjai közül*”.

Lászlóffy Aladár

ELŐTTÜNK A VÍZÖZÖN?

*Hász Róbert: Diogenész kertje
Tiszatáj könyvek, Szeged, 1997.
221 oldal, 580 Ft*

Kezdetől fogva figyelem Hász Róbert pályáját. Először akkor találkoztam a nevével és persze írásaival, amikor az 1993-ban megjelent KAPUN KÍVÜL című antológiába belelaptopoztam. Aztán itt is, ott is felbukkantak elbeszélései, én pedig újra és újra megállapítottam: íme, egy határainkon túl élő fiatal író, aki mintha tudatosan kerülné, hogy sorstársai örök témájáról, a kisebbségi létről beszéljen. Nem, Hász Róbert következetesen *mellébeszél*. Mint aki jelezni kívánja: ha ti, pályatársak örökké ezen rágódtok, ti, olvasók pedig ugyanezt várjátok el tőlünk, akkor *én* azért is másról fogok mesélni. Igen, mesélő leszek. Történetmondó. Ma csaknem mindenki egyes szám első személyben ír, és a márról közli önreflexív gondolatait. Monologizálnak. Nekem viszont hőseim lesznek, éljen az egyes szám harmadik személy! Elbeszélőim csupán akkor vallhatnak önmagukról, amikor valaha élt emberek bőrébe bújok bele.

Én legalábbis így képzeltem el a korai Hász-elbeszélések szerzőjének írói alapállását. És ez tetszett. A különösen, hogy – úgy tűnt, ugyancsak következetesen – folytatni kívánja a történetmondás lassan két évtizede sutba dobott hagyományát. Vagyis korszerűtlen mert lenni akkor, amikor nemzedéktársai közül mindezt csupán néhány elismertebb író, mint Darvasi László vállalta minden következményével.

E dacos szembenállás jellemzi Hász Róbert első kötetét, A SZALMAKUTYÁK SZIGETÉ-t is. Ez az 1995-ben Szabadkán megjelent elbeszélésgyűjtemény szembetűnően eltér attól a szerzői felfogásmódtól, amelyet még ma is szinte általánosan elvárnak a pályakezdőktől. Hász Róbert mesél. Általában a messi múltból veszi történeteit, a BIBLIA, a talmudisták és a görög történetírók munkái a legfőbb forrásai. Szereti a rejtélyeket. Azok a legjobb elbeszélései, amelyekben nem maga konstruálja ezeket a titokzatos eseteket, hanem a valóban megtörténteke próbál sajátos magyarázatokat adni. Ezekben egykor létező, nevezetes személyek alakját ölti magára, és egyes szám első személyű „emlékezéstechnikával” hitelesíti meséjét. Elbeszélői az általuk előadott történetekre koncentrálnak; öncélúan nem bibelődnek a nyelvvel, az esetleges önreflexiók vagy a műhelygondok – akkor viszont a mese szerves részeként – csupán imitt-amott bukkannak fel. Ma is vállalom, amit a kötet elolvasását követően írt bírálatomban megállapítottam: minden fogyatékosága ellenére minduntalan Eco regényét, A RÓZSA NEVÉ-t juttatja eszembe.

Röviden: elmondható, hogy A SZALMAKUTYÁK SZIGETÉ-nek írója a kanonizált diskurzus valamennyi nyelvjárásától eltérő dialektusban szólalt meg első könyvében. Nem eredendően új, amit Hász Róbert csinál. (Vajon ennek ellentéte Tandori és Esterházy fellépése óta állítható-e biztosan valakiről?) Inkább szokatlan a mai magyar irodalomban. És nem csupán az elbeszéléstechnikája, hanem az is, amiről beszél.

Mindez ugyancsak megállapítható Hász Róbert első regényéről, az ez év tavaszán Szegeden, a Tiszatáj könyvek sorozatban megjelent DIOGENÉSZ KERTJÉ-ről is. Az előző könyvről írt recenziómban magán(y)mitológiát emlegettem, amelynek segítségével egy honta-